

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

УДК: 130.122: 37.013

Філософський аналіз концептуальних засад освіти для сталого розвитку

КАРПАНЬ Ірина – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри гуманітарної освіти, Комуніальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1921-5373>

KARPAN Iryna – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Humanitarian Education of the «Dnipro Academy of Continuing Education» of Dnipropetrovsk Regional Council», 70 Volodymyr Antonovych Str., Dnipro, 49006, Ukraine

DOI:

Анотація. У роботі на основі міждисциплінарного та метапарадигмального підходів з домінуванням системного аналізу та культурологічного підходу здійснено дослідження освіти для сталого розвитку як наукового об'єкта, що об'єднує предметність філософії освіти та педагогіки. Дано узагальнюючий аналіз наявних підходів до розуміння освіти для сталого розвитку. Сучасна освіта для сталого розвитку є гармонійним доповненням гуманістичної освіти у тій частині, що стосується взаємодії людини та навколишнього середовища. Сьогодні, як і завжди, існує потреба у максимізації гуманізаційних процесів у різних сферах людської життєдіяльності. Водночас в освіті з'являються і нові пріоритети, які відображають процеси глобалізації та необхідність гармонізувати стосунки між людиною і природою. Відповідно у центрі уваги освіти для сталого розвитку постають проблеми оптимальної організації середовищ буття людства загалом та кожної людини зокрема. Зроблено висновок, що досліджуваний феномен виступає як інтегральний конструкт, який може використовуватися для системного аналізу змін в освіті постнекласичного зразка. Показано, що основні напрями розвитку освіти визначаються засадами суспільства сталого розвитку та відображенням цих засад в освітній сфері. Акцентовано увагу на взаємозв'язку формування безпечного та сприятливого для розвитку людини середовища та змінами в сучасній освіті, а також важливості напрямів реалізації освіти для сталого розвитку у конкретних педагогічних репрезентаціях. У сучасних умовах освіта для сталого розвитку виходить далеко за межі традиційної екологічної проблематики. Вона слугує основою для інтеграції практично всіх інноваційних процесів в освітній царині, забезпечуючи компліментарність змін в освіті та суспільстві. Основні виміри сучасної освіти (медіальність, суб'єктна центрованість, відкритість тощо) є одночасно і характеристиками освіти для сталого розвитку. Основним напрямом подальших досліджень слід вважати розробку методології та методів концептуального синтезу освітніх інновацій на основі засад сталого розвитку.

Ключові слова: філософія освіти, освіта для сталого розвитку, методологія, екологічна освіта, глобалізація, особистість.

PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF CONCEPTUAL FUNDAMENTALS OF EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Summary. In the work on the basis of interdisciplinary and metaparadigmatic approaches dominated by systems analysis and culturological approach, the study of education for sustainable development as a scientific object that combines the subject of philosophy of education and pedagogy. A generalized analysis of existing approaches to understanding education for sustainable development is given. Modern education for sustainable development is a harmonious complement to humanistic education in the part related to the interaction of man and the environment. Today, as always, there is a need to maximize humanization processes in various spheres of human life. However, along with this, new priorities are coming to education, which reflect the processes of globalization and the need to harmonize human-nature relations. Accordingly, the focus of education for sustainable development is the problems of optimal organization of the environment of mankind in general and each person in particular. It is concluded that the studied phenomenon acts as an integral construct that can be used for systematic analysis of changes in the education of the post-classical model. It is shown that the main directions of education development are determined by the principles of sustainable development society and the reflection of these principles in the educational sphere. The interrelation of the formation of a safe and favorable environment for human development and changes in modern education, as well as areas of education for sustainable development in specific pedagogical representations. In modern conditions, education for sustainable development goes far beyond traditional environmental issues. It serves as a basis for the integration of almost all innovation processes in the field of education, ensuring the complementarity of changes

in education and society. The basic dimensions of modern education (mediality, subject-centeredness, openness, etc.) are also characteristics of education for sustainable development. The main direction of further research should be considered the development of methodology and methods of conceptual synthesis of educational innovations based on the principles of sustainable development.

Key words: education for sustainable development, ecological education, globalization, personality, communication, philosophy.

Вступ. Актуальність проблематики освіти для сталого розвитку на пряму пов'язана з радикальними змінами як у суспільстві, так і в його освітній сфері в умовах інформатизації усіх сфер життєдіяльності сучасної людини. Постіндустріалізм принципово змінив уявлення про напрями та критерії соціального розвитку, результатом чого стало переосмислення його парадигмальних засад на основі моделі сталого розвитку та ноосферно-космічних концепцій. З іншого боку, суттєво змінилося і розуміння освіти як одного з атрибутів інформаційного суспільства, яке в одному зі своїх вимірів отримало назву «суспільства освіти». Системотворча роль освітньої сфери стосовно інформаційного суспільства одним зі своїх аспектів має істотне зростання власних проєктивно-моделюючих функцій стосовно спрямованості та змісту соціального розвитку. За умови наростання глобальних проблем людства і трансформації інформаційного суспільства у «суспільство ризику», наповненого загрозами різноманітних конфліктів і катастроф, освіта стає одним із головних інструментів попередження та мінімізації ризиків соціогенного й природного походження. Саме у цій своїй якості, як використання освітніх ресурсів для запобігання ризикам глобалізованого суспільства, та на цій основі сприяння становленню нової якості постіндустріального суспільства як суспільства сталого розвитку, освіта і стає предметом філософського аналізу як освіта для сталого розвитку.

Аналіз останніх досліджень. На сьогодні освіта для сталого розвитку є предметом міждисциплінарних досліджень, її ідеї мають реалізацію у достатньо різноплановій науковій літературі, тому за понад 30 років досліджень можна говорити про формування спеціалізованого наукового дискурсу у цій царині. Своєрідною класикою стали роботи фундаторів теоретичного розгляду освіти для сталого розвитку Д. Вортмана, Р. Маккеуна, Ч. Хопкінса, К. Шепарда та інших. Із сучасних досліджень для філософського аналізу проблеми найбільше значення мають три напрями. По-перше, це узагальнені роботи з визначенням цілепокладального виміру освіти для сталого розвитку, де найбільше значення мають наукові розвідки Дж. Нікеля, М. Меллманна, Дж. Рокстрома, Дж. Харта та інших. По-друге, це концептуальна розробка освітніх моделей на основі засад сталого розвитку, де відзначилися Л. Балог, В. Брунер, М. Буслі, Дж. Фарлі, П. Харланд. По-третє, це обґрунтування холистично-інтегруючої методології як основи становлення та функціонування освіти для сталого розвитку, що найбільш змістовно представлено у роботах К. Гендерсона та Д. Тілбурі. Разом із тим цілеспрямований філософський розгляд

концептуальних засад освіти для сталого розвитку залишається периферійним аспектом відповідного наукового дискурсу.

Мета статті. Філософський аналіз концептуальних засад освіти для сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. У найбільш загальному вигляді концептуальні засади освіти для сталого розвитку визначаються цілями забезпечення координації соціальних суб'єктів щодо формування на рівні суспільства та конкретних людей ціннісних основ діяльності, які будуть адекватними до суспільних потреб і глобальних тенденцій розвитку для становлення ноосферної цивілізації. Відповідно до цього, на філософському рівні, найбільше теоретико-методологічне значення для дослідження освіти для сталого розвитку мають такі настанови: особистісна переорієнтація освітньої діяльності, розуміння буття та розвитку як простору самоактуалізації особистості, утвердження екзистенційного характеру взаємодії особистості, суспільства і природи. У соціально-філософському аспекті найбільше значення має визначення чинників та механізмів соціокультурної залежності становлення освіти для сталого розвитку як системного феномену від імперативів становлення суспільства сталого розвитку.

На нашу думку, найбільше значення тут мають два чинники – це розвиток духовності та становлення соціального інтелекту. Саме від них залежить формування здатності людини, спільнот і всієї цивілізації до життя на основі ефективного управління динамікою коеволуційного розвитку. Однак і духовність, і соціальний інтелект, субстанцією яких є інтеграція знань та цінностей вищого порядку, реплікуються у межах освітніх процесів, систем та їх просторів. Отже продукування морально-ноосферного імперативу розвитку суспільства прямо залежить від трансформацій освітньої системи як у сфері забезпечення адекватної засадам сталого розвитку соціалізації кожної людини, так і в царині формування відповідної суспільної свідомості.

Освіта для сталого розвитку постає в якості механізму інтеграції цінностей і пріоритетів суспільства сталого розвитку на основі поєднання духовності, інтелекту та моральних настанов нової епохи. Практично-діяльнісною складовою цього процесу є становлення інноваційного мислення на ціннісних засадах коеволуційного розвитку, біоетики та ноосферної організації людства, продукування у межах соціально-освітніх інститутів соціально-природної цілісності кожної людини. Одним із аспектів цього процесу є репрезентація в освітньому процесі гуманістичного й екоцентричного потенціалу різноманітних культур та формування на цій основі єдиного полікультурного

простору сталого розвитку як основи дійсно духовно орієнтованої цивілізації. Усі ці процеси вимагають радикальної та всебічної трансформації всієї освітньої діяльності, й освіта для сталого розвитку є єдиним ефективним механізмом, здатним забезпечити ці системні зміни.

Вказана роль освіти для сталого розвитку закріплена у найважливіших міжнародних документах, які регулюють загальнопланетарний процес переходу до суспільства сталого розвитку. На саміті ООН 2015 року були визначені 17 глобальних цілей сталого розвитку на наступні 15 років, при цьому освіта стала як самостійною ціллю системних змін, так і складовою змін більшості сфер соціальної життєдіяльності. Це стало підставою для формулювання цілей освіти для сталого розвитку як механізму реалізації кожної глобальної мети, яку здійснило ЮНЕСКО у 2017 році [10].

У якості освіти для сталого розвитку освітня сфера сучасного суспільства набуває нових фундаментальних рис та якостей як системотворчий стосовно соціального розвитку інститут. Ці нові інституційні функції закріплені у Глобальній програмі дій щодо освіти для сталого розвитку ЮНЕСКО [11], яка визначає концептуальні засади та конкретний інструментарій трансформації освіти у механізм конститування засад сталого розвитку через взаємодію освітніх і соціокультурних інновацій. При цьому освіта для сталого розвитку визначається не лише як певний реальний соціальний процес, але і як теоретичний феномен, інноваційна концепція здійснення освітніх змін і системотворчий чинник модернізації освітньої діяльності, що встановлює на практичному рівні сучасні стандарти якості освіти.

Відтак освіту для сталого розвитку слід характеризувати в якості певної моделі або парадигми освіти, яка розвивається у межах процесу становлення суспільства сталого розвитку. Проективно-моделюючі функції освіти для сталого розвитку визначаються у межах становлення низки її концептуальних структур. Серед останніх найбільше значення з погляду філософського аналізу мають такі: концептуально-моделюючий підхід, футуристично-атрактивна орієнтація у межах синергетичної інтерпретації освітнього розвитку, міждисциплінарність і метарадикальність, превентивно-перспективна характеристика освітньої діяльності, прагматично-практичний підхід як основа реалізації інноваційних освітніх проєктів, акцентування суб'єктної активності та індивідуальної відповідальності освітніх суб'єктів, масове використання проєктивних і комунікаційних технологій [3, с. 119-120].

Важливим напрямом утвердження освіти для сталого розвитку є перенесення її міжнародних концептуальних засад і стандартів на національний рівень. Наша країна також взяла на себе комплекс зобов'язань, включившись у систему глобального співробітництва в якості його повноправного суб'єкта. Відповідно і національні освітні реформи у глобальному вимірі мають за свою мету реалізацію моделі сталого розвитку у межах системних освітніх трансформацій,

щоб таким чином сприяти становленню загальносоціальних засад сталого розвитку. В Україні з 2016 року існує власна національна концептуальна основа вказаних змін, що містить у собі систему глобальних цілей формування суспільства сталого розвитку у нашій країні. Вказана система цілепокладання має 87 загальних цілей та редукується до 172 конкретних показників. Важливе місце у ній займає освітня складова, що має 7 загальних цілей, репрезентованих в 11 показниках [6]. Серед праць вітчизняних фахівців усе частіше утверджується думка, що «освіта для сталого розвитку з точки зору реалій країни має функціонувати як безпосередній генератор нового соціально-економічного генезису та продукту соціальних, екологічних та економічних змін у напрямі сталого розвитку» [1, с. 113].

Виходячи з проаналізованих вище підходів до розуміння освіти для сталого розвитку на концептуальному рівні, можна зробити висновок, що її найбільш адекватною дефініцією є використання атрибутивного підходу. Мається на увазі встановлення прямого зв'язку між атрибутивним визначенням цілепокладальної складової процесу становлення суспільства для сталого розвитку та визначенням в її межах функціонального імперативу освіти для сталого розвитку. У межах такого розуміння остання розглядається як самостійний різновид освітньої діяльності, що має на меті, з одного боку, сприяння становленню суспільства сталого розвитку освітніми засобами, а з іншого – трансформацію самої освітньої сфери відповідно до принципів сталого розвитку.

Таким чином, освіта для сталого розвитку не може бути редукована до знань про суспільство сталого розвитку чи вивчення тих чи інших його аспектів, тобто вона не є окремим предметом чи цариною наукових досліджень. Слід погодитися з дослідниками, які розглядають її в якості інструменту освіти та освітніх змін, який має бути використаний для продукування інновацій, пов'язаних зі становленням суспільства сталого розвитку у різних сферах [12]. Йдеться про модель освіти, особливості якої визначаються у відповідності до цілей створення пов'язаної зі сталим розвитком нової системи цінностей, а також із базованими на ній соціальними взаємовідносинами, менталітетом, інтелектом людей. Що стосується змістовно-ціннісних основ освіти для сталого розвитку, то вони впливають із уже усталених концепцій сталого розвитку: поєднання розвитку соціального, економічного і природного; апологетика різноманіття в природі та суспільстві; відповідальність і суб'єктна активність людства; поєднання національних і глобальних культурних цінностей; освітня інтеграція тощо [7, с. 78]. Загалом у концептуально-методологічному аспекті доцільно констатувати належність характеристик освіти для сталого розвитку до постнекласичної освіти і загалом до знання та практик постнекласичної раціональності.

Зв'язок із постнекласичною моделлю науки (зокрема, постнекласичною парадигмою освіти) забезпечують освіті для сталого розвитку евристичну плідність для ефективного функціонування в умовах

складного, відкритого, мінливого та наповненого ризиками світу. Постнекласична методологія дозволяє вирішувати проблеми створення нових концепцій мислення в якості філософського фундаменту інноваційної освітньої системи. Ми розділяємо думку більшості наукової спільноти, яка акцентує пріоритетну значущість у концептуальних основах освіти для сталого розвитку теорій універсальних природних закономірностей та самоорганізації складних природних і соціальних систем, продукованих синергетикою.

У сучасній науковій літературі все більше уваги приділяється саме проблематиці синергетичної інтерпретації процесу становлення освіти для сталого розвитку, ставляться актуальні питання щодо ролі синергетики у формуванні нової освітньої моделі. Актуальність синергетичної рефлексії освітньої системи, орієнтованої на засади сталого розвитку, актуалізується біфуркаційним статусом як сучасного суспільства, так і його освітньої сфери. У межах синергетичної методології філософія освіти дає можливість виділити низку системних проблем для їх вивчення та концептуалізації. А саме:

– комплекс соціальних проблем взаємодії освіти і суспільства у процесі становлення суспільства сталого розвитку;

– комплекс соціокультурних проблем розвитку освіти з акцентуванням процесу та механізмів становлення ноосферних цінностей на особистісному й загальносоціальному рівнях;

– комплекс проблем філософської антропології, пов'язаних зі становленням інноваційної людини – суб'єкта суспільства сталого розвитку – з використанням освітнього простору як середовища становлення і буття людини;

– комплекс проблем онтологічної природи з дослідженням освіти для сталого розвитку як глобального соціокультурного процесу.

Кожний структурний компонент проблемного поля наукового дослідження освіти для сталого розвитку є підставою для визначення певної інтегрованої цілі освітньої модернізації та комплексу завдань щодо їх досягнення. У цілому ж саме синергетичний підхід у застосуванні до предмету нашого аналізу дає можливість представити його як широке концептуально-проблемне поле освітнього процесу у межах усіх його складових та їх взаємодії. Найбільше ж значення у контексті формування засад сучасної освіти для сталого розвитку синергетична методологія має для обґрунтування необхідності та напрямів становлення освітньої системи відкритого типу, а також дослідження пріоритетності просторового виміру освітньої сфери у порівнянні з традиційно домінуючим структурно-інституційним виміром.

Відкрита освіта певною мірою є найбільш фундаментальною репрезентацією освіти для сталого розвитку як інноваційної освітньої моделі. Характеристика просторової відкритості освіти відображає такі фундаментальні характеристики суспільства сталого розвитку як неперервність і різноманіття зміни властивостей соціокультурного й природного середовища,

пріоритетність інноваційної моделі розвитку в усіх сферах життєдіяльності, становлення глобального інформаційного та мережно-медійного простору тощо. Разом із тим у моделі відкритої освіти знаходять своє відображення і такі концептуальні складові постнекласичної науки як теорії про нелінійність і хаос, уявлення про соціальне середовище як суспільство ризику, теорія катастроф та інші. Відкритість освіти для сталого розвитку є атрибутом відкритості суспільства сталого розвитку.

Тільки у цьому випадку освіта для сталого розвитку зможе виконувати свою роль механізму формування ціннісного середовища соціалізації, адекватного до завдань становлення суспільства сталого розвитку. Відкрита освіта породжує «відкриту людину», яка є відображенням і творцем відкритого світу, й конститується в якості відкритої, складної, самоорганізованої системи в усіх вимірах – ментальності, світогляду, діяльності, комунікації тощо. Парадигма відкритості дозволяє освіті для сталого розвитку, у повній відповідності до тенденцій та потреб розвитку сучасного суспільства, подолати одновимірність і відчуженість людини від свого соціального та природного середовища, що ґрунтуються на стереотипах доінформаційної епохи. Змінюючи ціннісно-мотиваційну парадигму власного розвитку, вона має стати основою нової освітньої концепції, орієнтованої на створення умов виживання людства [9, с. 102].

Важливим аспектом аналізу є концептуалізація теоретичних положень, які лежать в основі освіти для сталого розвитку. Її результати достатньо очевидні насамперед у вигляді практично орієнтованих міжнародних документів, що мають на меті впровадження освіти для сталого розвитку у практичний освітній процес. Уже у 1992 році освіта для сталого розвитку була визнана формою практичної організації освітнього процесу [4]. Сьогодні цей соціокультурний вимір доповнений виміром особистісним, оскільки така освіта інтерпретується у документах початку XXI ст. як інноваційна «освіта для кожного» [8]. Загалом на рівні практичного освітнього процесу освіта для сталого розвитку розглядається в якості репрезентації інноваційних тенденцій розвитку суспільства та його освітньої сфери у контексті становлення суспільства сталого розвитку, і відтак визнається домінуючою формою освітньої практики. На цій основі також розробляються практичні напрями впровадження освіти для сталого розвитку та критерії оцінювання її ефективності.

Виходячи з наявних наукових розвідок щодо ціннісно-особистісної природи глобальних трансформацій XXI ст., основна увага в освітній сфері спрямована на формування нової ідентичності людини – суб'єкта суспільства сталого розвитку. Базовий принцип цієї ідентичності (повернення до природи) зовсім не є новим і постійно реінкарнується в історичній ретроспективі, проте сьогодні він має абсолютно інший духовно-етичний зміст екологічного характеру. На практичному рівні освіти для сталого розвитку доцільно говорити про неї як про механізм тотальної

екологізації суспільної та індивідуальної свідомості як основи подібних процесів у всіх інших сферах соціальної життєдіяльності.

Найбільш важливою практично-змістовною характеристикою освіти для сталого розвитку слід вважати екологізацію освітнього процесу, що пояснюється не лише ціннісними засадами суспільства сталого розвитку, а й тим, що притаманний йому тип освітньої діяльності у концептуально-методологічному аспекті сформувався на основі екологічної освіти. Відповідно й екологічна освіта має інтерпретуватися в якості системного інструментарію творення основних атрибутивних якостей освіти для сфери сталого розвитку на особистісному рівні сучасної людини: таких як критичне мислення, цілісний світогляд, базований на екосистемних цінностях, предметно-ціннісне ставлення до навколишнього природного і соціального середовища, екокультурні цінності тощо.

Враховуючи концептуально-системну роль цілепокладального виміру освітньої діяльності, доцільно визначитися з основними цілями освіти для сталого розвитку як екологічної освіти. До останніх слід віднести:

- виховання розуміння сучасних екологічних проблем держави та світу, усвідомлення їх важливості та актуальності для суспільного розвитку;
- формування розуміння необхідності узгодження стратегії розвитку природи і людини на основі ідеї універсальності природних особливостей та самообмеження;
- розвиток особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому, регіональному і національному рівнях;
- формування навичок подолання екологічних проблем [2, с. 21].

Освіта для сталого розвитку у своєму екологічному вимірі вже не може розглядатися просто як трансляція певних знань і цінностей. Набагато більше значення має процес формування екологічної культури та мислення, що є передумовою становлення природовідповідної поведінки як стандарту суспільства сталого розвитку. У цьому сенсі має бути акцентований розвиток таких складових освіти для сталого розвитку як екологічне мислення, екосистемні цінності, екологічна мораль, екологічна культура, природовідповідні модель поведінки та спосіб і стиль життя.

Це означає, що освіта для сталого розвитку має концептуально розглядатися насамперед в якості інструменту соціалізації та інкультурації, як екологічна освіта з домінуючою орієнтацією на розкриття внутрішнього потенціалу саморозвитку особистості у контексті цілей коеволюційного розвитку та формування екосистемного світогляду і відповідного йому способу практичної діяльності і поведінки. Кумулятивним результатом освіти для сталого розвитку як механізму екологізації свідомості та діяльності людини слід вважати формування екологічної культури, причому не в контекстному вимірі персоналістської чи соціально-групової культури, що включають у себе екологічні мислення та мотиви діяльності, а в атрибутивному вимірі, в якості

нового глобального культурного контексту, що визначає соціокультурний вимір суспільства сталого розвитку загалом [5, с. 36].

Одним із напрямів забезпечення природовідповідного мислення і поведінки засобами для сталого розвитку слід вважати подолання споживацтва, як соціальної та індивідуальної моделі діяльності й системи цінностей. Вважається, що цього можна досягти за рахунок формування екологічної культури і мотивації людей до вирішення екологічних проблем, замістивши матеріально-утилітарні потреби духовними. Освіта для сталого розвитку формує проблематику виживання людства як духовно-ціннісну характеристику буття. У цьому сенсі екологічна культура постає в якості інтелектуально-духовної основи цивілізації сталого розвитку, поєднуючи глобальні цілі та практичний інструментарій щодо їх досягнення.

Освіта для сталого розвитку конститує духовність в якості ціннісно-сислової форми людини і людського буття, розглядаючи її як модель самовизначення, самоактуалізації та саморозвитку людини в її бутті. У цьому сенсі екологічний вимір освіти для сталого розвитку органічно пов'язаний з гуманістичним виміром, оскільки екологічні цінності розвиваються у загальному контексті забезпечення сутнісної природи людини та формування передумов реалізації її родової сутності. Доцільно говорити про новий, екологічний вимір гуманізму, що прямо стверджує залежність неперервності розвитку людства і становлення гуманістичного суспільства від цінностей природозбереження та коеволюційного розвитку.

Висновки. Таким чином, для майбутнього людства імператив виживання має стати імперативом переходу до нової соціоприродної еволюції, механізми якої домінують у процесах гармонізації і впливають на соціальний інтелект, що є новою філософською категорією. В інституційній сфері ця категорія розглядається як єдність науки, культури та освіти, єдність суспільної свідомості і знання, що забезпечує реалізацію майбутніх управлінських функцій, базуючись на новому ноосферному соціальному інтелекті. Механізмом формування такого соціального інтелекту, субстанцією якого стає знання, є освіта як соціально-цивілізаційний інститут. В основі цього процесу лежить імператив глобально-громадянської людини в поєднанні з морально-ноосферним імперативом, що ґрунтується на новій неklasичній моралі, система цінностей і пріоритетів якої є частиною глибокого синтезу моралі, духовності та інтелекту, а також на ноосферно-екологічному імперативі як новій основі мислення. Освіта ж за своєю суттю є основним механізмом формування соціального інтелекту як основи управління в «спільноті знань». Реалізація цієї функції потребує перебудови освіти відповідно до імперативних принципів, що базуються на основі ідей концепції сталого розвитку – ноосферної свідомості, екологічній освіті та вихованні, соціоприродних системах цінностей тощо.

Список використаних джерел

1. Коренева І. М. Феномен «Освіта для сталого розвитку» : сутність та сучасні особливості концепту. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 113-123.
2. Куценко В., Трілленберг Г. Екологічна освіта – важливий інструмент сталого розвитку. *Економіка природокористування і охорони довкілля*. 2014. №7. С. 20-22.
3. Ніколаєв К. Д. Випереджаюча освіта для сталого розвитку як інноваційна форма організації освітнього простору передпідготовки вчителів. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова : зб. наук. пр. Серія Педагогічні та історичні науки*. Київ, 2015. № 126. С. 116-124.
4. Повестка дня на XXI век (принята Конференцією ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3-14 июня 1992 года). База данных «Декларации, конвенции и другие нормативные документы» / ООН. URL : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21_ch36.shtml (дата звернення : 27.12.2021).
5. Хмелевська О. М. Освіта для сталого розвитку : зміст та інституції. *Демографія та соціальна економіка*. 2018. № 1. С. 29-42.
6. Цілі Сталого Розвитку : Україна. Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (2017). URL : http://www.idss.org.ua/monografii/2017_SDGs_NationalReport.pdf (дата звернення : 27.12.2021).
7. Andersone, R. The Content Reform of Education for Sustainable Development. Rural Environment. Education. Personality. (REEP). Proceedings of the International Scientific Conference. Jelgava : LLU. 2015. № 8. P.75-81.
8. Bonn Declaration, adopted in Bonn, Germany on 31 March to 2 April 2009. Database UNESDOC / UNESCO. URL : <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001887/188799e.pdf> (дата звернення : 27.12.2021).
9. Bratanich, B., Karpan, I., Chernikova, N., Motuz, T., Lysokolenko, T. Conceptual principles of education for sustainable development. *European Center of Sustainable Development, ICSD 2020, Rome, Italy*. 2020. (Doi : 10.14207/ ejds.2020.v9n2p99). P. 99-114
10. Education for Sustainable Development Goals : Learning Objectives / UNESCO Education Sector. 2017. URL : <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002474/247444e.pdf> (дата звернення : 27.12.2021).
11. Global Action Programme (GAP) on Education for Sustainable Development (ESD) : Goals and Objectives / UNESCO. URL : <https://en.unesco.org/gap/goals-and-objectives?language=en> (дата звернення : 27.12.2021).
12. McKeown, R. Education for Sustainable Development Toolkit. Paris : Printed in UNESCO's workshop. 2006.

References

1. Koreneva, I. M. (2018). Fenomen «Osvita dlia staloho rozvytku» : sutnist ta suchasni osoblyvosti kontseptu [Phenomenon Education for Sustainable Development : the essence and modern features of the concept]. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 2, 113-123 [in Ukrainian].
2. Kutsenko, V., & Trillenberh, H. (2014). Ekolohichna osvita – vazhlyvyi instrument staloho rozvytku [Environmental education – an important tool for sustainable development]. *Ekonomika pryrodokorystuvannia i okhorony dovkillia*, 7, 20-22 [in Ukrainian].
3. Nikolaiev, K. D. (2015). Vyperedzhaiucha osvita dlia staloho rozvytku yak innovatsiina forma orhanizatsii osvitnoho prostoru peredpidhotovky vchyteliv [Advanced education for sustainable development as an innovative form of organization of educational space for teacher training]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. M. P. Drahomanova. Serii Pedahohichni ta istorychni nauky*, 126, 116-124 [in Ukrainian].
4. Povestka dnia na XXI vek (pryniata Konferentsyei OON po okruzhaiushchei srede i razvytyiu, Ryo-de-Zhaneiro, 3-14 yunია 1992 hoda) [Agenda 21 (Adopted by the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, 3-14 June 1992)]. Baza dannykh «Deklaratsyy, konventsyy y druhye normatyvnie dokumenty» [Database «Declarations, Conventions and Other Regulations»] / OON. URL : http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21_ch36.shtml (accessed : 27.12.2021) [in Russian].
5. Khmelevska, O. M. (2018). Osvita dlia staloho rozvytku : zmist ta instytutsii [Education for sustainable development : content and institutions]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*, 1, 29-42 [in Ukrainian].
6. Tsili Staloho Rozvytku : Ukraina. Natsionalna dopovid. Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy [Sustainable Development Goals : Ukraine. National report. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine]. (2017). URL : http://www.idss.org.ua/monografii/2017_SDGs_NationalReport.pdf (accessed : 27.12.2021) [in Ukrainian].
7. Andersone, R. (2015). The Content Reform of Education for Sustainable Development. Rural Environment. Education. Personality. (REEP). Proceedings of the International Scientific Conference. Jelgava : LLU, 8, 75-81 [in English].
8. Bonn Declaration, adopted in Bonn, Germany on 31 March to 2 April 2009. Database UNESDOC / UNESCO. URL : <http://unesdoc.unesco.org/images/0018/001887/188799e.pdf> (accessed : 27.12.2021) [in English].
9. Bratanich, B., Karpan, I., Chernikova, N., Motuz, T., & Lysokolenko, T. (2020). Conceptual principles of education for sustainable development. *European Center of Sustainable Development, ICSD 2020, Rome, Italy*. (Doi : 10.14207/ ejds.2020.v9n2p99). P. 99-114 [in Italian].
10. Education for Sustainable Development Goals : Learning Objectives / UNESCO Education Sector. 2017. URL : <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002474/247444e.pdf> (accessed : 27.12.2021) [in English].
11. Global Action Programme (GAP) on Education for Sustainable Development (ESD) : Goals and Objectives / UNESCO. URL : <https://en.unesco.org/gap/goals-and-objectives?language=en> (accessed : 27.12.2021) [in English].
12. McKeown, R. (2006). *Education for Sustainable Development Toolkit*. Paris : Printed in UNESCO's workshop [in English].